

RECENZII

ILIESE MARCEL, INSIGNELE AVIAȚIEI MILITARE ROMÂNE. ROMANIAN AIR FORCE BADGES, Ed. Mirton, Timișoara, 2007, ISBN (13) 978-973-52-0087-9, 91 pagini ilustrate.

Marcel Iliese, locotenent comandor în rezervă, debutează în lumea publicisticii cu o carte de specialitate. Autorul, fost pilot militar și în același timp (sau mai bine spus în ultimul timp) șef serviciu relații cu presa, este un pasionat colecționar în ale numismaticii. Ni se pare evident ca prin profesia sa, cât și prin pasiunea ce o are, să se aplece spre colecționarea unor piese militare aviatice. Însă domnul Marcel Iliese a făcut mai mult decât atât, s-a preocupat și de studiul lor (lucru firesc la un colecționar adevărat) și chiar mai mult a încercat să umple un gol al literaturii numismatice românești. Astfel el s-a preocupat în mod special de insignele Aviației Militare Române. A făcut un studiu ce l-a finalizat (în măsura în care un studiu poate fi finalizat) cu o carte ce o recenzăm în rândurile care urmează.

De la început cartea prezintă o mică greșeală. Numele autorului este trecut pe copertă (realizată în policromie și, puțin ciudat, având reproducerea foto a unei insigne de pilot civil) Iliese Marcel și nu cum ni s-ar fi părut firesc Marcel Iliese. Nu e o greșeală gravă, chiar putem să o considerăm ca o opțiune a autorului, însă nu se obișnuiește astfel. Pe prima pagină se face corecția, aici autorul apărând cu gradul militar (prescurtat): lt. cdor (r.) Marcel Iliese. Lucrarea fiind bilingvă (română – engleză) aici aflăm și numele traducatoarei: Polixenia Olar. Ne este reprodusă fotografic și o frumoasă insignă militară.

Lucrarea debutează la pagina 3 cu *Prefața* semnata de comandorul Paul Sandachi, directorul Muzeului Aviației Militare Române și care în câteva rânduri subliniază importanța lucrării, munca autorului pledând „pentru TRADIȚIE”. Textul e dublat în limba engleză.

Pe următoarea pagină urmează un cuvânt introductiv al autorului, cu titlul *De ce?*. Aici Marcel Iliese explică, din punctul de vedere al unui pilot militar, ce l-a determinat să scrie această carte. Se simte în textul său mândria de a fi pilot militar și mai ales de a purta aceste însemne ce particularizează această armă. Cartea sa se adresează în primul rând

colegilor săi piloții, dar și colecționarilor. Am zice noi și cercetătorilor care astfel beneficiază de o nouă carte de specialitate pentru identificarea unor piese ce se află în muzee (și nu numai). Pe lângă insignele pentru piloți autorul ne spune că a încercat să le cuprindă și pe acelea ale parașutiștilor, inginerilor, mecanicilor, navigatorilor și a celorlalte categorii de personal care activează în Aviația Militară Română. În final ni se spune că „materialul este deschis spre completare, este perfectibil și orice colaborare este așteptată și utilă”. Acest cuvânt introductiv este dublat pe pagina 5 de traducerea în limba engleză – *Preamble*.

De la pagina 6 începe lucrarea propriu zisă cu capitolul *Însemnele piloților militari români – Romanian Military Pilot Signs*. Începând de aici textul este scris pe două coloane, prima fiind în limba română, a doua în limba engleză.

Se începe cu un scurt istoric al Aviației Române (ca instituție am spune noi), a cărei dată de naștere este considerată de autor „17 iunie 1910, atunci când Aurel Vlaicu a zburat pentru prima dată pe teritoriul patriei cu un aparat de concepție proprie, construit de el în țară”. Un alt eveniment important ar fi „aprilie 1911, când 6 ofițeri din arma geniu ... încep școlarizarea la Chitila”, inițiindu-se în ale aviației. Astfel la 1 aprilie 1913 se va înființa Aeronautica Militară Română în cadrul trupelor de geniu. Aflăm că națiunea română a fost a cincea națiune ce a deținut un serviciu aerian de război.

Textul abundă în informații interesante. În continuare aflăm că primele însemne de pilot militar apar în 1915. Până la acea dată, în intervalul 1913-1915 ar fi fost folosit un însemn care particularizau piloții de ceilalți geniști. Acesta era purtat la gulerul vestonului (unde de obicei se puneau însemnele de armă) și era reprezentat printr-un avion *Bleriot*, existând și un însemn de pilot pe mânecă. Textul e completat de imaginile de epoca a unui astfel de pilot și a unui astfel de însemn. Privind această informație am spune noi că primul însemn e mai vechi, prima insignă a Aviației Militare Române apărând în 1915.

La pagina 8 urmează capitolul *Pajura regală de pilot – A Pilot's Royal Eagle*. Este o continuare firească a capitolului anterior. Ni se prezintă prima insignă a Aviației Militare Românești, cu variantele ei (în general de matriță) ce rămâne neschimbată până în 1927. Aflăm și anumite păreri pertinente ale autorului asupra numeroaselor variante existente. De asemenea la unele versiuni ne spune și frecvența cu care le-a întâlnit. Perioada regenței este trecută în revistă foarte succint și ca urmare pentru că insignele sunt identice cu cele anterioare, având însă cifrul noului rege pus peste cel a lui Ferdinand. Carol II este cel care schimbă fundamental forma insignei, ce bineînțeles va purta cifrul său. Autorul ne precizează și în ce loc al vestonului erau purtate aceste insigne. El face o remarcă interesantă: atât civilii cât și militarii purtau același tip de insignă (de la Carol II până în perioada comunistă), cu foarte mici diferențe legate de detalii mai puțin vizibile (sistemul de prindere, reversul etc.). Noi înclinăm să credem că este vorba despre același tip de insigne care se particularizează prin comenzile și comandarii diferiți (mai ales că ni se spune că nici piloții din acele timpuri nu țineau cont de acele detalii). O precizare mai greu de înțeles făcută de autor este următoarea: „Acest tip de insignă este comandat și pentru piloții civili dar cu spada tăiată” (p. 12). Acea spadă era pe insigna militară (și de cele mai multe ori desemnează pe o insignă sau pe o decorație că e destinată unui militar) și este normal ca ea să nu apară la civili, însă se contrazice cu afirmația de mai sus unde spune că civilii și militarii foloseau același însemn. Este posibil să se refere la faptul că uneori era folosit același însemn. Oricum în aceste două pasaje se lasă loc unei oarecare ambiguități care credem că există doar în exprimarea autorului și nu și în cunoștințele lui. Aflăm însă că existau și insigne cu spada tăiată, dar la care se mai păstrează garda acesteia. În continuare ni se spune că aceste insigne de pilot și observator aveau și miniaturi ce erau identice ca formă dar mai mici decât insignele, însă în detaliu sunt atât de variate încât ele însele pot constitui un subiect de studiu separat. Revenirea la tron a lui Mihai a dus numai la schimbarea cifrului regal (la început cel din timpul regenței), care într-o primă fază s-a făcut artizanal. La scurt timp se trece la noul cifru regal (cu 4 M). Pe lângă numeroase fotografii de epocă și numeroase reproduceri foto de insigne, ne sunt prezentate și unele documente legate de emiterea sau mai bine spus modificarea de insigne. Sunt prezentate și câteva probe de insigne pentru piloți și observatori, dar rămase doar în faza de desen (deși unele au fost aprobate). Din 1941 se revine la vechile forme dinaintea lui Carol II. De asemenea se intră în detaliile tipologice. Aflăm

că însemnul s-a decernat și unor piloți germani (aliați).

La pagina 21 debutează capitolul *Insignele de observatori aerieni – Insignias for the Air Observers*. Acestea erau purtate (evident) de observatorii aerieni, a căror școală se înființează în ianuarie 1915, dar numărul lor fiind destul de mic se va renunța la școlarizare, mai târziu existând și piloți care vor avea ambele atribute. Ei vor purta ambele insigne, cea de pilot pe stânga, iar cea de observator pe dreapta. Acestea se aseamănă întrucâtva cu cele de pilot militar și au o continuitate stilistică mai mare decât cele dintâi. Forma de bază se păstrează pe tot parcursul regalității, schimbându-se doar cifrul regal (în final fiind folosită și stema României). Și aici există miniaturi, însă nu se intră în detalii. Din nou avem o abundență în ceea ce privește ilustrația.

La pagina 23 este capitolul *Însemnele piloților militari din perioada 1949-1990 – Symbols of Military Pilots Between 1949-1990*. Abdicarea regelui a dus la căutarea unor noi însemne, care vor folosi cocarda inversă (roșul se află în centru). Autorul spune că se mai folosesc și vechile însemne, recunoscând însă că nu are nici o dovadă fotografică. Pentru prima parte cunoaște doar însemne textile pe care va apărea pentru prima oară, trecut numeric, clasificarea piloților. Acestea sunt folosite pentru foarte puțin timp. După 1952, deoarece se importă numeroase avioane sovietice se adoptă și însemnele acestora, insignele deosebindu-se de cele ale vecinului de la răsărit doar după revers, deoarece erau confecționate în România (nu și cele sovietice). De data aceasta insignele se poartă în partea dreaptă. În 1965 apare un nou model, asemănător, dar având stema de atunci a României, ceea ce le particularizează. Spre sfârșitul perioadei se revine la vechea formă a pajurei regaliste, însă bineînțeles cu stema comunistă. Și în acest capitol abundă reproducerile, fiindu-ne arătată și o insignă de parașutist, fără prea multe explicații, ea fiind comparată cu insigna de pilot, singurele date ce ni se dau fiind perioada ei (1949-1951). De fapt ea ne este prezentată mai mult pentru a ilustra influența ei asupra primului model comunist cu stemă (pentru piloți). Acest capitol nu prea ne lămurește exact ce s-a întâmplat în prima parte a Republicii. Ne spune de primele insigne, de modelul textil, nedându-ne explicații prea clare. Credem din nou că e doar o scăpare scripțică, cunoștințele existând. Din ce am înțeles noi, la început au existat insignele cu cocarda inversă, apoi însemnele textile, acestea fiind urmate de insignele model sovietic.

La pagina 29 regăsim capitolul *Pajura piloților militari după 1990 – Royal Eagle for Military Pilots after 1990*. După evenimentele din 1989 era

normal că trebuia să se schimbe și aceste insigne. Autorul ne spune însă că promoția din iunie 1990, va primi încă vechile insigne și uniforme. Abia în 1991 sunt date noile uniforme, iar vechea stemă este înlocuită cu un scut rotund cu culorile României. Acest model este doar pentru promoția 1991 și este fără însemnul clasei. În 1992 apare o nouă insignă, cu schimbarea unor mici detalii (la ciocul pajurei) și unde apare cocarda tricoloră (însemnul Aviației Militare Române). Din 1996 se schimbă matrița (diferență de detalii) și se aplică noua stemă a României. Se mai folosește însă și vechea matriță (evident cu noua stemă). Sistemul de prindere este diversificat. Aceiași ilustrație abundentă.

Pe pagina 32 găsim capitolul *Probe de insigne – Some „Trials” for New Badges*. Așa cum recunoaște și autorul, acestea sunt denumite impropriu „probe” pentru că de fapt sunt luate în discuție unele variante de insigne ce nu au fost purtate oficial vreodată (sau am spune noi că nu au avut acceptul de a se purta oficial ele existând și probabil că unele s-au și purtat). Este pomenită o comandă de 5 insigne din argint, făcute la Monetăria Națională și cerute de la Timișoara (și nu comandate la Timișoara, cum scrie în text la pagina 33). Sunt pomeniți posesorii lor, toți piloți militari. În mare noi știm povestea acestor insigne, comanda fiind inițiată chiar de către autorul lucrării (care și posedă insigna cu nr. 1). Este clar că aceasta a fost făcută și datorită preocupărilor locotenent comandorului Marcel Iliese (a cărei fotografie o recunoaștem la aceiași p. 33), acelea de pilot și numismat. Este o emisiune specială, dar după câte știm noi ea este trecută în „ordinul de zi” a unității militare din care făceau parte cei cinci posesori, respectă întru totul aspectul insignei oficiale, doar materialul fiind schimbat. Aceasta se practică și la decorații când posesorul unui însemn și-l comanda din material nobil. Le-am putea numi insigne (sau decorații, după cum e cazul) semif oficiale (la fel ca cele transformate artizanal), însă e un fel impropriu deoarece ele au fost purtate oficial, neîncalcând legislația românească. Ele ies din standard doar prin materialul folosit. Aflăm că un alt set de 40 bucăți din argint a fost comandat în 2004 de Statul Major al Forțelor Aeriene și înmânate ca recompensă unor piloți proprii. În 2005 apar din nou însemnele textile de două forme, unul realizat la Timișoara (pentru purtarea pe jacheta din piele) și unul la București (nu se specifică exact destinația).

La pagina 34 avem capitolul *Parașutiștii militari – Military Parachutists*. Aici aflăm că școala de parașutiști se înființează în 1937 în cadrul Flotilei 1 Aerostație din fortul Pantelimon. Aceasta funcționează din 1941 până în 1945 ca batalion care apoi este desființat. Pentru această perioadă

există un singur tip de insignă. În 1950 unitatea este reînființată, în perioada 1950-1953 folosindu-se două tipuri de insigne. Acum ne dăm pe deplin seama că în capitolul privind însemnele militare comuniste (ale piloților) insigna de parașutist era ilustrată doar spre comparație (însă perioadele de folosire nu concordă, ba mai mult mai sus ni se spune că respectiva insignă de parașutist este din 1949-1951, însă aici aflăm că abia în 1950 se reînființează unitatea de parașutiști – corect este cum e scris la acest capitol). Ne este redată doar fotografic insigna de clasificare, apoi e prezentată insigna din 1965 (an când are loc o standardizare a însemnelor de aviație) care are trecut pe ea și clasificarea. În ultimul paragraf ni se spune că restul insinelor de parașutist, începând cu cele din 1977 sunt reproduse în catalogul lucrării. Și acest capitol e bine ilustrat.

Urmează la pagina 36 capitolul *Alte categorii – Other Categories*. Aici sunt trecute insigna de transmisionist de bord din anii '40 (și cu ilustrație) și altele de regimente sau reprezentând avioane folosite de respectivele unități. După 1950 apar insignele de inginer de aviație, tehnicieni și navigatori. Actualmente s-ar afla un nou proiect în derulare, fiind prezentate trei astfel de insigne. În continuare ni se spune despre o catalogare, însoțită de fotografiile aferente care ar fi mult mai explicite decât explicațiile autorului. Pentru insignele regaliste sunt date și gradul de raritate, realizat empiric. Nu ne este explicat prea bine acest grad de raritate ci ni se spune ca cele mai rare piese sunt notate cu „RRR”, ce ar reprezenta piese unice și cele până la cinci exemplare.

La pagina 38 începe ceea ce autorul numește catalog. Acest catalog cuprinde fotografiile pieselor, gradul lor de raritate (doar la piesele regaliste), ce este între „RRR” și „R” (și despre care nu înțelegem de ce în unele cazuri este trecut în paranteză) și unele explicații lămuritoare. Astfel la această pagina sunt *Primele tipuri de insigne din perioada regelui Ferdinand – First Types of Badges from Regency Period*. La pagina 39 avem *Perioada regenței 1927-1930 – Regency Period 1927-1930* și *Perioada Carol II, 1930-1940 – Carol II Period 1930-1940*, iar la pagina 40 *Perioada Mihai I, 1940-1947 – Michael I, 1940-1947*. Ultima piesă prezentată aici ar fi una atipică considerată de autor foarte probabil o reproducere din zilele noastre. Tot aici la o piesă, foarte probabil probă, ni se dau pentru prima oară dimensiunile (și gramajul, însă acesta mai este întâlnit uneori și în text). De la pagina 43 găsim insignele pentru *Observatori aerieni – Air Observers*. Și aici ne este prezentată o reproducere recentă. La pagina 45 regăsim *Perioada 1949-1952 – From 1949 to 1952* și *Perioada R.P.R.*

1952-1965 - *People's Republic Period 1952-1965* fără a ni se spune că este vorba despre insigne de piloți (deductibil după fotografiile care se regăsesc și în textul aferent acestor capitole). La pagina 46 avem *Perioada R.S.R. 1965-1989 - Socialist Republic - Time Period 1965-1989*, cu aceeași problemă a nespecificării domeniului (care, pentru consecvență, trebuia trecută la pagina anterioară). În cadrul acestei perioade avem la pagina 47 *Tip promoția 1977 - Type Graduates 1977*, iar la pagina următoare *Tip II 1977-1989 - Type II - Time Period 1977-1989*. La pagina 49 avem *Perioada 1992-1996 tip cu cocardă - From 1992 to 1996 National Roundels Type*, iar începând cu pagina 50 *Perioada după 1996 - 1996 After*. La pagina 52 sunt *Alte tipuri de după 1989 - Other Types After 1989* unde apare pajura promoției 1991 și care după părerea noastră nu își are locul aici ci ar fi trebuit să fie trecută înaintea tipului cu cocardă - este posibil să se fi ales această variantă din motive de economie a spațiului, însă această alegere nu e prea fericită deoarece s-a realizat și o numerotare a tuturor insinelor, aceasta având un număr ulterior altor insigne mai noi. Tot aici mai apar și două insigne atipice sau probe. La pagina 53 începe *Insigne textile - Textile Badges*. Nici în text și nici în catalog nu ni se spune ce consideră autorul ca fiind insigne textile. De fapt în text ele sunt trecute ca însemne textile (etimologic sensul este foarte apropiat). Aici ilustrația este mai abundentă decât în text. Ni se prezintă fotografia unui astfel de însemn realizat la Timișoara despre care noi credem că e un însemn nefinalizat (nr. 37a.), ca și produs nu ca și concept. Autorul nu dă nici o explicație în acest sens. Ultimele piese din acest subcapitol sunt din argint, dar autorul explica ca ele au apărut chiar înainte de printarea catalogului (10 exemplare numerotate de la 6 la 16). Nu era locul lor chiar aici, dar înțelegem de ce le regăsim la urmă ele fiind ultimele piese apărute. Nu ni se explică cine le-a comandat, dar având în vedere materialul și numerotarea, trebuie să vedem o continuare a seriei de cinci exemplare comandate de Marcel Iliese în 2001 (numerotarea continuând prima comandă).

La pagina 55 apar insigne pentru *Cosmonaut român - Romanian Cosmonaut*, la următoarea *Tehnicienii de aviație - Air Force Technicians*, care sunt date pe perioade. Aici ne este redată și fotografia unui militar cu un ecuson textil (*insignă textilă*, așa cum o numește autorul) specificându-ni-se că și pentru tehnicienii au existat piese textile (fără însă a ni se da fotografii mai detaliate). La pagina 60 avem *Inginerii de aviație - Air Force Engineers*, conceput în aceeași manieră. Urmează la pagina 62 *Subingierii de aviație - Air Force Ist. Engineers*, iar la pagina 63 *Navigatori - Navigators*

(aceștia din urmă tot pe perioade). La pagina 66 este *Specialist dirijare trafic - Air Traffic Controller Specialist*, pentru ca la pagina următoare să înceapă *Transmisioniști - Air Force Signal Specialist* (tot pe perioade, aici având și piese regaliste). La pagina 70 apare *Specialist transmisiuni și ATTNA - Air Force Signal Ground Service*, iar la următoarea *Meteorologi de aviație - Air force Meteorologist*. La pagina 72 debutează *Insignele parașutiștilor militari - Paratroops Badges* și acestea pe perioade (existând de asemenea piese regaliste). La ultima pagină (p. 78) apare și o piesă textilă despre care autorul afirmă că nu ar fi de serie și probabil e executată în străinătate la o dată mai recentă (piesa prezintă stema comunistă). La pagina 79 sunt *Alte insigne de aviație militară - Other Airforce Badges*, care debutează cu insigne regaliste de unități, de piloți pe un anumit tip de avioane sau pe hidroavioane, școli din domeniu, observatori aeriieni din balon (textilă), de recompensare, comemorative etc. Uneori aici sunt date explicații mai detaliate, aceste medalii neregăsindu-se în text. Paginile 87 și 88 sunt pentru *Miniaturi - Miniatures*.

La pagina 89 sunt: *Bibliografie - Bibliography*, *Bibliografie electronică - Electronic Bibliography* și *Surse Fotografii - Photographic Source*. Bibliografia și sursele fotografice sunt foarte sumare, însă nu trebuie să amintim că ele în general sunt sumare sau foarte greu accesibile (să nu uităm că subiectul are un caracter militar). Lucrarea se încheie cu cuprinsul în limbile română (p. 90) și engleză (p. 91).

Lucrarea a fost editată în 300 exemplare, pe cheltuiala autorului și a cunoscut două loturi de tiraje, motiv pentru care în unele exemplare (al doilea lot) apar unele mici corectări ce țin de greșelile de dactilografie sau de tipar (nu am avut la dispoziție un astfel de exemplar).

Prin această lucrare Marcel Iliese are o contribuție merituoasă. El atacă un domeniu aproape necunoscut chiar și pentru specialiști. Dacă despre decorații s-a mai scris, despre insigne se știe prea puțin (în toate domeniile, nu numai în cel dezbătut). Putem spune că autorul umple o mică parte a unei mari pete albe a faleristicii românești. E un pas important. Însă nu putem să nu observăm unele lipsuri ale lucrării. Ea se vrea un catalog, însă descrierile nu sunt complete, nu se dau în general dimensiunile (uneori se dau gramaje, care sunt mai puțin importante, dar binevenite). Nici nu ni se spune dacă fotografiile sunt în mărime originală (cum credem că sunt majoritatea din catalog) lucru foarte important dacă nu avem dimensiunile (dar nu suficient). Este foarte bine că ilustrația este color (și în general de calitate), aceasta putând scuti de descrieri. Uneori formulările sunt ambigue, destul

de greu de înțeles în amănunt. Punem acest fapt pe seama unei oarecare lipse de experiență în elaborarea unor astfel de lucrări de către autor. Și traducerea uneori are scăpări. Trebuie să menționăm că după știința noastră Marcel Iliese se află la primul astfel de demers științific, debutând direct cu o carte a cărui subiect nu este chiar la îndemâna oricui. Este ușor să critici, dar mai greu să realizezi ceva. Ori Marcel Iliese a realizat o carte, oricând perfectibilă (așa cum și recunoaște), pentru care noi îl felicităm. Chiar dacă el va aprofunda problema, chiar dacă nu, e posibil să o facă altcineva, însă Marcel Iliese a mai pus o cărămidă (de fundație a unui domeniu) la cercetarea faleristică românească.

Raoul M. Șeptilici
Muzeul Banatului Timișoara
raoulm7@yahoo.com

